

О. Пв. БІЛОЗЕРСЬКИЙ і ДАНИЛО РОМАНЧЕНКО.

ПОРАДНИК

— ДЛЯ —

НАЦІОНАЛЬНО-ОСВІТНИХ
ІНСТРУКТОРІВ В ВІЙСЬКУ.

ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ МІСІЇ
— — — — — В ПОЛЬЩІ. — — — — —

ПЕРЕМИШЛЬ-ЛАНЬЦУТ. 1920.

У третьому році У. Н. Р.

Весь дохід з розпродажі на кошти нац.-осв. праці.
Друкарня Кноллера і Сина в Перемишлі.

О. Пв. БІЛОЗЕРСЬКИЙ і ДАНИЛО РОМАНЧЕНКО.

П О Р А Д Н И К

— Д Л Я —

НАЦІОНАЛЬНО-ОСВІТНИХ
ІНСТРУКТОРІВ В ВІЙСЬКУ.

ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ МІСІЇ
— — — — — В ПОЛЬЩІ. — — — — —

ПЕРЕМИШЛЬ-ЛАНЬЦУТ. 1920.

У третьому році У. Н. Р.

Весь дохід з розпродажі на кошти нац.-осв. праці.

Друкарня Кноллера і Сина в Перемишлі.

З М І С Т.

ВСТУП.

I. Загальні уваги

- а) Загальний програм.
- б) Організація нац.-освітних відділів.
- в) Завдання й обов'язки.

II. Зміст і метода праці.

А. Початкова праця сотенного інструктора.

Б. Подрібний програм праці.

- 1) Виклади на тему українознавства.
 - а) Українська мова, література й мистецтво.
 - б) Історія українського народу.
 - в) Історія українського війська.
 - г) Географія України.
 - ґ) Політичне становище України.
- 2) Національне виховання.
- 3) Громадянське виховання.
 - а) Плекання почуття обов'язку громадянина у козаків.
 - б) Вщиплювання й розвивання громадянських чеснот.

В. Прочі завдання сотенного інструктора.

- 1. Курс для неграмотних.
- 2. Праця і забава в читальні.
- 3. Бібліотека.
- 4. Хор.
- 5. Уладжування національних свят.
- 6. Научні прогульки.
- 7. Спільна праця сотенних інструкторів в куріні.

III. Практичний порадник для сотенних інструкторів.

- 1. Як пишеться хроніку?
- 2. Що зберігається в архіві?
- 3. Допомога Пресовій Кватирі.
- 4. Як належить писати дописи до часописи.

ПІСЛЯСЛОВО.

IV. Додаток. Наказ Головної Управи Війська У. Н. Р.

ВСІ ПРАВА АВТОРАМИ ЗАСТЕРЕЖЕНІ.

В С Т У П.

Зріст національної свідомости в українському народі за час революції 1917—1920 рр. поступав в простім відношенню з агресивністю його ворогів. Кожний новий напад ворога приносив новий досвід, збільшував національну свідомість але й коштував ріки крові. Метою національно-освітньої праці є прискіпити цей процес самовіднайдення нації і ощадити їй безмірних коштів а скріпити її внутрішню міць.

Як вже зазначено в „Програмі навчання молодих козаків піхоти, кінноти та артилерії,“ видання відділу навчання головного, військового управління генерального штабу У. Н. Р., Кам'янець. 1919, а затверджено Військовим Міністерством У. Н. Р. 8 травня 1919 р. — (на ст. 9. точка „з“): *„Необхідно розвивати в козаках молодецтво та завзяття. Зміцнено поширювати національне почуття, ідею самостійности та незалежности України.*

Отже цю справу мусить мати на увазі освітний інструктор. Кожний український козак повинен знати, хто він, звідкіля, за що він воює. Той засіб знання, яке собі козак придбає в війську, понесе опісля на далекі, темрявою вкриті села. Коли одержить національну свідомість, тоді якийнебудь агітатор не перетягне його у ворожий табір.

Сам інструктор повинен світити козацтву своїм добрим приміром, бути зразком для сотні. Тоді його праця краще прийметься. Треба все памятати, що *українська армія — се національне (народне) військо*, яке покликав український народ, для оборони своєї землі й волі, для захисту самостійности У. Н. Р.

Тільки у своїй хаті своя правда і сила і воля!!!

І.

Загальні уваги.

а) Загальний програм.

Підставою держави є здисциплінована, регулярна армія.

Дисципліна полягає на безумовнім підпорядкуванню всіх членів армії одному командуванню. Командування кермується при видаванні своїх приказів виключно волею і добром народа.

Кождочасно армія являється виразником сили народу та егзекутивною його волі.

Дисципліна ґрунтується на двох чинниках:

1. *На моральному примусі*, який впливає з національної свідомости й розуміння, що підпорядкування своєї волі волі начальника є кінцеве для власного і загального добра, — словом полягає на розумінню обов'язку супроти свого народу.

2. *На фізичному примусі*, яким народ дозволяє користуватися своєму правительству що до таких одишниць, які цього обов'язку не хочуть добровільно виконати.

Відповідно до свого національного складу і стану культури всякі держави покористовуються в більшій мірі то одним то другим чинником. Національні держави в першій мірі першим чинником.

Дисципліна, що походить з першого чинника, ставить армію на висоті всіх завдань і надій, які на неї покладає суспільність. Армія має тоді непереможну, моральну силу так, що невдачі не годні нею захитати.

Дисципліна оперта тільки на фізичному примусі не видержує наложених завдань.

Метою національно-освітніх відділів при частинах У. А. є замінити фізичний примус, яким є н. пр. мобілізація по наказу, палочна система, — моральним примусом.

За час вишколу і військової служби мобілізований козак У. Н. Р. повинен стати добровільним козаком-громадянином, який свідомо підчинятиметься приказам.

Запасні бригади, чи інші вишкільні групи У. А. мають бути не тільки вишколом війська У. Н. Р., але разом мають стати вишколом українського, національного війська, свідомого своїх обов'язків та інтересів.

Дисципліна, що опирається на моральному примусі ґрунтується на слідуєчих підчинниках:

1. Національна свідомість.

Тут належить і почуття національної єдності. Воно ґрунтується на спільній мові, спільній території, історії, релігійних віруваннях, звичаях і обрядах, економічних взаємовідносинах, на знанню рідної духової та матеріальної культури (мова, пісня, мистецтво, література, малярство, різьба, орнаментика, архітектура, — вишивки, писанки, танець, одяг, і т. и.)

2. Почуття національної гордості.

А саме: Гордість зі своїх культурних здобутків і економічного поступу, Пізнання героїських вчинків в нашій історії і висновки з того на будуче. Почуття національної гордості не дозволяє гнити в кайданах неволі. Невміруча традиція української державности наказує змагати й стреміти до відбудови своєї, незалежної держави. Звідси походить любов до свободи, відразу до неволі й привязання до свого національного гербу, прапора і гимну.

3. Свідомість особистого, економічного інтересу, звязаного тісно з національною державою.

Вона ґрунтується на: а) знанню найпростіших засад політичної й національної економіки б) статистиці народного господарства, в) знанню загально національних багатств та їх використуванню. З цього випливає свідомість матеріальної користи для кожного члена нації в національній державі. Вона то зберігає козака здоровим супроти шкідливої агітації соціальних експериментаторів.

4. Знайомість політичного життя і становища України.

Це є знання: а) форм державної влади, б) процентового й політичного відношення української народности до національних меншостей, в) партійних програмів, г) заграничної політики України. Досвід з російською армією за часів Керенського, як також заборона перепроваджування політичних виборів в більшовицькій армії Троцьким вказує, що активна участь козака в політиці є шкідлива, зате в національних торжествах бажана й конечна.

5. Почуття козацької гордості, достоїнства й амбіції.

Воно наказує сповнити обовязок супроти батьківщини та громадян (*dulce et decorum est pro patria mori**), вказує на поступовання супроти, перед і серед ворога, кріпить відвагу, хоронить перед дезерцією та трусістю, звертає його увагу на його зовнішній вигляд, гігієну, заховання й поступовання в колу громадян і чужинців, — робить його здібним до репрезентування армії на зверх.

*) Солодко і почесно є вмерти за вітчизну.

6. Етичні почування.

Тут належить: а) Почуття пієтизму й вдячності для батьківщини, б) пошана й любов до національних героїв і провідників держави, в) чесне, товариське співжиття в казармах, поза казармами і на фронті, г) вірність присязі зложений У. Н. Р., д) чесність в відношенні до державного й приватного майна, е) почуття справедливості і чести, що забороняє зловживання зброї (до насильств і и.)

7. Освітний уровень козаків.

Средства піднесення освітнього уровня є: а) викорінення неграмотности закладанням курсів для неграмотних, б) ужиття способів позашкільної освіти, як закладання читальні, бібліотеки, хору, драматичного гуртка і т. и.

Закріплення дисципліни, що ґрунтується на моральному примусі повинні взяти на себе національно-освітні відділи.

Національні почування спочивають у нашому народі в стані підсвідомості. Користи зі своєї, національної держави відчуває він тільки випадково й інстинктивно. Перемінити ці підсвідомі проблиски розуміння потреби власної держави в свідому, активну й доцільну участь у державотворчій праці в доступному для козака обсягу, це обов'язок, який виконати муситься як найскоріше.

Час служби при війську У. Н. Р. має стати для грамотних доповняючою, для неграмотних початковою і доповняючою школою членів армії.

Робота в цьому напрямкові мусить переводитися пляново, систематично, з муравлиною пильністю і після заздалегідь приготованого матеріалу.

б) Організація національно-освітних відділів.

Під цю пору українська армія знаходиться в стані творення. Дається відчувати сильний брак потрібної кількості відповідних працівників, який все більше зростатиме в міру повстання нових частин. Супроти цього нац.-освітня праця мусить і повинна переводитися тими незначними силами, які зараз стоять до розпорядимости.

Їх завданням буде побіч звичайної праці приготувати й вишколити потрібний кадр нових робітників. Належить бути незвичайно уважним в підшукуванні відповідних одиниць.

Згідно наказові Міністерства по Військовим справам повинні утворитися так в полевих як і тилових частинах (дивізіях, бригадах) національно-освітні відділи. Вони, повинні назначати в порозумінню з відповідними командами освітних інструкторів по сотням.

В склад нац.-осв. відділу повинні входити: 1) начальник нац.-освітнього відділу, 2) лектори по спеціальностям (н. пр. по історії і т. и.), 3) світлицець (фотограф), 4) бібліотекар і архивар, 5) диригент, 6) режисер.

в) Завдання й обов'язки.

Національно-освітній відділ:

1). Підготовляє і дає напрям освітній роботі в частині (дивізії, бригаді) згідно духові вище поданих уваг.

В тій цілі, виробляє нац.-осв. відділ програм і план праці, виготовляє ряд викладів (конспектів) з вище намічених областей українознавства і інших наук в цей спосіб, що вони становлять цілість. Виготовлені виклади пересилають для вжитку сотенним інструкторам, або викладають самі по сотням.

2) Збирає відповідні, потрібні середники й прилади як: а) бібліотека для вжитку лекторів і сотенних інструкторів з одної сторони, а з окрема для вжитку козаків. Для козаків найкраще творити мандрівні бібліотеки а передавати їх в заряд і опіку сотенним інструкторам. б) Карти, мапи, таблиці, портрети, альбоми з видами, ноти і т. и. в) чарівні ліхтарі й світляні образи г) уряджує по можливості кіна.

3) Видає часописи і відозви, коли цього вимагає потреба. В тій цілі творить редакційну колегію. Часописи й відозви розсилає сотенним інструкторам.

4) Веде хроніку частин і закладає архів. В хроніку входить все, що переживає частина або поодинокі її члени. Найкраще дати вписувати вражіння з подій самим очевидцям.

5) Збирає фотографічні знімки з осіб і місцевостей, які зв'язані з переходами, боями й пригодами частин.

6) Збирає спомини (мемуари) писані членами частин і спонукує їх до писання. Крім цього записує народні пісні, звичай серед козацтва й населення.

7) Провірює працю сотенних інструкторів назначених в порозумінню з командантами частин.

8) Кожного місяця складає звіти з діяльності, збирає до цього статистичні дані на підставі своєї праці й праці сотенних інструкторів що до освітнього урівнення частин і т. и.

9) Закладає хори, уряджує концерти й аматорські вистави, уладжує національні свята і т. и. Закладає читальні, чайні, крамниці, ощадні каси.

10) Одержує звязок при помочи окремих післанців з іншими нац.-освітними відділами армії, щоби засягнути інформації, взоруватися на їх праці, виміняти або одержати часописи, які вони для козаків видають.

11) В вільних хвилях відсилає людей з літературою, часописами й викладами на поблизкій села, щоби удержати органічний звязок війська з народом. При цій спосібности приготовляє населення до мобілізації й заохочує до вступлення в ряди армії.

12) Надзвичайну увагу звертає при вишколенню кадри підстаршин, на їх національну свідомість, бо вони найбільше живуть з козаком і їх козак уважає за своїх перших дорадників і їм найбільше довіряє.

II.

Зміст і метода праці.

А) Початкова праця сотенного інструктора.

Інструкторів по сотням назначає приказом дивізійна (бригадна) команда, яких вона жадає від національно-освітнього відділу.

Назначений інструктор голоситься у сотенного команданта, в якого інформується що до освітнього урівення та національного освідомлення підчиленої йому сотні. В сотенній канцелярії одержує він список козаків. Сотенного команданта просить о визначення годин (найкраще в післяобідну пору), в яких він заанімається з козаками.

Він подає до відома цілій сотні про своє приділення та ціль праці, щоби всі знали, куди мають звертатися в освітніх справах. Відтак виготовляє собі плян (розмір та розділ) своєї діяльности.

Свою канцелярію приміщує окремо, за недостатчею мешкань хочби у своїй приватній квартирі, але ніколи з другим відділом, бо це перешкоджує в праці.

Інструктор все мусить бути в контакті з командантом сотні так, щоби один доповняв працю другого. Національно-виховуюча праця в У. А. мусить іти поруч з військово-тактичною. Сотенний інструктор, о скільки в него мало ще досвіду в освітній роботі,

нехай не занедбує збирання й читання відповідних підручників, як:
 М. Галущинський; Національне вихованє, Львів 1919.
 С. Русова; Позашкільна освіта, Київ 1919.

— — — — Поміч учителю при українізації школи Київ 1918.
 Письмо з „Просьвіти“, орган тов. „Просьвіта“ Львів 1907—1914.

Помічним стане йому ще й щомісячний журнал, який буде видавати Міністерство по Військовим Справам для поради та організації освітньої праці.

Інструктор обов'язаний докладно ознайомитися з козаками. Всі життєві обставини козака повинні йому бути відомі, бо від цього залежатиме програм і напрям його будучої праці.

Він повинен ознайомитися з цим, хто є в сотні неграмотний, чим котрий з козаків зацікавився, яке його соціальне становище і т. пр. В тій цілі приготує наступні два списки в трьох примірниках: (Список ч. 1. і ч. 2. на ст. 10.)

Так виповнені квестіонарі дадуть з одного боку ясний образ самому інструкторові, з другого боку послужать істориків українського війська, як цінний матеріал для статистичних дослідів.

При помочи тих списків орієнтується інструктор, яких людей має він перед собою, серед яких, соціальних умовин вони виростили.

Соціальні умовини, як відомо, впливають на характер, душу й поведінку кожної людини. Інакше мусить промовляти інструктор, коли матиме перед собою в сотні більшість селян, інакше, коли матиме робітників, чи міщан.

Найкраще облекшить собі інструктор в пізнанні козаків тим, що прикаже по французькому способу грамотним козакам виписати короткий перебіг свого життя, де хто з них був в світі, та які найтяжчі або найкращі його переживання. Неграмотним допоможуть написати грамотні. Таким чином може пізнати інструктор душу козака й її потреби.

В замітках квестіонарів належить відмітити духові спосібности козаків. Тут треба звернути увагу на:

1) *умові спосібности*, які дозволяють козакові скоро присвоювати собі все, що йому пояснюється. Менше здібних належить заохочувати, щоби старалися дорівняти, здібнішим товаришам.

2) *емоціональні спосібности*, — альтруїстичні почування дружби, любови, побратимства.

Н. Полк Н. Нур. Н. Сотня.

Список козаків ч. 1.

Для потреб Нац.-Осв. Відділу.

1	Черга	Ім'я по бать-ковій при-звище	Служив в армії	Служив в укр. армії	Національна свідомість	Прикмети	Замітка
2	ранг		росс.	в році	в якій частині		
3		Іван Іванович Нестай	австр.	14			
4	Рік і день уро-дження	28 III 1895	денік.	місяців в році			
5	Де уродився	Кулига	больш.	в якій частині			
6	Релігія	прав.					
7	Повіт, Губернія	Літин Подільсь.					
8	Жонатий (число дітей)	так (1)					
9	Стан маєтковий його (батька)	5 дес.					
10	Цивільне заняття	Селянин					
11	Грамотний	ні					
12	Покінчені школи	/					
13		так					
14		./.					
15		./.					
16		8					
17		1919					
18		С. С.					
19		велика					
20		здібний понятливий					
21							
22							

Н. Полк Н. Нур. Н. Сотня.

СПИСОК ч. 2.

Для потреб Нац.-Осв. Відділу.

1	Загальне число козаків	Віроісповідання	селян	денні робітники	фабричні робітники	урядовці	учителі	студенти унів.	ученики	лікарі	правники	залізничники	ремісники	інші	разом	Замітка
2	Українців	правосл.	селян	денні робітники	фабричні робітники	урядовці	учителі	студенти унів.	ученики	лікарі	правники	залізничники	ремісники	інші	разом	
3	Не-Українців	уніятів	селян	денні робітники	фабричні робітники	урядовці	учителі	студенти унів.	ученики	лікарі	правники	залізничники	ремісники	інші	разом	
4		римо-кат.	селян	денні робітники	фабричні робітники	урядовці	учителі	студенти унів.	ученики	лікарі	правники	залізничники	ремісники	інші	разом	
5		мойсеев.	селян	денні робітники	фабричні робітники	урядовці	учителі	студенти унів.	ученики	лікарі	правники	залізничники	ремісники	інші	разом	
6		інших	селян	денні робітники	фабричні робітники	урядовці	учителі	студенти унів.	ученики	лікарі	правники	залізничники	ремісники	інші	разом	
7			селян	денні робітники	фабричні робітники	урядовці	учителі	студенти унів.	ученики	лікарі	правники	залізничники	ремісники	інші	разом	
8			селян	денні робітники	фабричні робітники	урядовці	учителі	студенти унів.	ученики	лікарі	правники	залізничники	ремісники	інші	разом	
9			селян	денні робітники	фабричні робітники	урядовці	учителі	студенти унів.	ученики	лікарі	правники	залізничники	ремісники	інші	разом	
10			селян	денні робітники	фабричні робітники	урядовці	учителі	студенти унів.	ученики	лікарі	правники	залізничники	ремісники	інші	разом	
11			селян	денні робітники	фабричні робітники	урядовці	учителі	студенти унів.	ученики	лікарі	правники	залізничники	ремісники	інші	разом	
12			селян	денні робітники	фабричні робітники	урядовці	учителі	студенти унів.	ученики	лікарі	правники	залізничники	ремісники	інші	разом	
13			селян	денні робітники	фабричні робітники	урядовці	учителі	студенти унів.	ученики	лікарі	правники	залізничники	ремісники	інші	разом	
14			селян	денні робітники	фабричні робітники	урядовці	учителі	студенти унів.	ученики	лікарі	правники	залізничники	ремісники	інші	разом	
15			селян	денні робітники	фабричні робітники	урядовці	учителі	студенти унів.	ученики	лікарі	правники	залізничники	ремісники	інші	разом	
16			селян	денні робітники	фабричні робітники	урядовці	учителі	студенти унів.	ученики	лікарі	правники	залізничники	ремісники	інші	разом	
17			селян	денні робітники	фабричні робітники	урядовці	учителі	студенти унів.	ученики	лікарі	правники	залізничники	ремісники	інші	разом	
18			селян	денні робітники	фабричні робітники	урядовці	учителі	студенти унів.	ученики	лікарі	правники	залізничники	ремісники	інші	разом	
19			селян	денні робітники	фабричні робітники	урядовці	учителі	студенти унів.	ученики	лікарі	правники	залізничники	ремісники	інші	разом	
20			селян	денні робітники	фабричні робітники	урядовці	учителі	студенти унів.	ученики	лікарі	правники	залізничники	ремісники	інші	разом	
21			селян	денні робітники	фабричні робітники	урядовці	учителі	студенти унів.	ученики	лікарі	правники	залізничники	ремісники	інші	разом	
22			селян	денні робітники	фабричні робітники	урядовці	учителі	студенти унів.	ученики	лікарі	правники	залізничники	ремісники	інші	разом	

3) *волеві спосібності*, які вказують, чи в козака рішучий характер, з ініціативою, чи потребує він більше моральної та фізичної підтримки.

Обов'язком інструктора є як найбільше часу перебувати поміж козаками. Можуть однак зайти обставини, серед яких він не матиме змоги бути зі всіма козаками разом (служба, часті походи й марші, бої, власна відсутність і т. и.) На такий випадок повинен він послугуватися підстаршинами й свідомішими козаками, яких він збирає, роздає часописи, чи відповідні книжочки й поучає їх, як мають вони йому помагати і про що з козаками говорити.

Першого і п'ятнадцятого кожного місяця складає осв. інструктор звіт зі своєї діяльності з усіма статистичними даними і списками в дивізійний (бригадний) нац.-освітний відділ. та в редакцію освітньої часописи. Для себе оставляє відпис в актах або в хроніці.

В звіті належить подати відповіді на слідуючі питання:

Кілько викладів відбулося в сотні? На які теми? Хто викладав? Число присутніх? Чи є читальня? Число часописів? Які? Кілько чисел має бібліотека? Кількість закуплених нових книжок? Коли останний раз наступила зміна мандрівної бібліотеки? Кілько книжок і які прочитано в голос? Кілько часописів? Кілько книжок випозичено з бібліотеки? Число користаючих з бібліотеки? Які книжки найрадіше читаються? Кілько гутірок відбулося? На які теми? Які питання цікавлять найбільше козаків? Чи є курс для неграмотних? Кілько козаків з його користає? Хто учителює? Кілько відбулося концертів, вечерів сміху, прогульок, драматичних вистав? За чим заходом вони відбулися? Число присутніх козаків? Які бажання має сот. інструктор до нац.-осв. відділу?

В) Подрібний програм праці.

1. Виклади на тему українознавства.

Виклади на тему українознавства повинні переводитися інструкторами пляново й постійно.

Для викладів призначає командант сотні інструкторові одну годину в післяобідну пору.

Наколи в сотні відбуваються більші впрагм, виклади не відбуваються. В заміну зате викладає інструктор в ранішній порі в слоту й дощі.

Викладати належить голосно, виразно і не більше 40 минут. В останніх 20 мінутах переводиться дискусією на виложену тему й ставляється питання, на які козак повинен дати відповідь.

Обясняти зрозуміло й просто. Не вдаватися в ніякі філософічні й трудні проблеми. Наколи мається до вибору говорити гарно та незрозуміло, то краще залишити гарний стиль, а говорити просто але зрозуміло. Вибирати матеріал яркий і цікавий, щоби не томив слухачів. Приклади й порівняння мають бути прості, народні, невишукані, щирі, як у народних піснях. Належить безсумнісно оминати балакучість. При цьому всьому однак треба звернути увагу на слушну раду Гайльперна, після якого виклади й популярні видання мають популяризувати знання, ніяким чином не вільно його задля труднощів пропускати. Не добре є після його вживати для люду людової, як для дітей — діточої мови. „Діти й люд не люблять, як люде не їх середовища говорять до них їх мовою, видять в цім деяке пониження себе й викликають в них підозріння, що їх уважається нездібними до зрозуміння предмету“.

До викладів треба безумовно приготувитися. Плавний, живий спосіб представлення предмету додає багато сили поодиноким аргументам і самій промові. Не говорити одноманітно, ані за тихо, не кричати й не запалюватися як на вічу (мітінгу), бо це відвертає увагу слухача від предмету а звертає на саму міміку й жестикуляцію лектора.

а). Українська мова, література й мистецтво.

Курс укр. мови.

— Хоч звичайно між козаками таких не буває, котрі не зналиби української мови, зате, — ніде правди діти, — частіше стрічаємо таких старшин і підстаршин, котрим ще над мовою треба попрацювати. Бувають і такі „салдати“, які служили в бувшій російській армії, а котрим служба покрутила мову.

Завданням сотенного інструктора є допомогти старшинам в науці рідної мови а „салдатам“ допомогти відучитися поганой навички. Коли зайде потреба, повинен інструктор урядити курс рідної мови для всіх.

(Методика, себто, спосіб навчання буде зазначена в цьому розділі, де говориться про курси для неграмотних).

Спершу зачне вчитель від легеньких вправ, опісля перейде до поважніших. Звертає бачну увагу на вживання чужих слів (варваризмів) в нашій мові, а заступає їх нашими, а дальше

на слова й звороти (фрази), яких вживається тільки в українських діалектах, а не в літературній мові. (Н. пр.: суть, холивем, ся мие і др.) Для вправ можна читати твори українських класиків,— Квітки, Марка Вовчка, Мирного і др., у яких є чиста українська мова. Дальше за цим слідуватимуть письменні вправи на довільні теми. В тій цілі можна спонукати учасників курсу до писання щоденника або навіть споминів. При цій нагоді вказати козакам, як вони можуть допомогти укр. науці збиранням етнографічних матеріалів (пісні, казки, легенди, байки, пословиці, звичаї), термінологічних відмін, номенклатури (словозвання). До цього підручники: Ґам: „Фольклор“, Коломия 1910,—й брошура: „Як збирати етнографічні матеріали?“—Відозва термінологічної комісії.

Поміч в курсі рідної мови найде інструктор в слідуючих книжках:

— Олена Курило: Конспект лекцій української мови, читаних учням інструкторської школи старшин. Київ 1918 (На правах рукоп.)

— Огієнко: Рідне писання, ч. I. і II. Київ 1918.

— „ Курс українського язика, Київ 1918.

— „ Українська мова.

— Свенціцький: Основи науки про укр. мову, Київ 1917.

— „ Нариси з історії укр. мови. Львів 1920.

— Синявський: Короткий нарис укр. мови, Харків 1918.

— В. Сімович: Практична граматика укр. мови, Раштад 1918.

— Смаль Стоцький та Ф. Ґартнер: Українська граматика, Відень 1914.

— М. Левицький: Українська граматика для самонавчання.

— О. Пильнич: Розмова про рідну мову, для козаків, Винниця 1919.

Українська література, мистецтво, культура й шкільництво—

В перших лекціях належить вказати на перші початки нашого письменства в княжій добі. Опісля коротко перейти його розвиток за часів козаччини. Довше треба спинитися над письменством і шкільництвом за Петра Могили, над церковним письменством вказати на відрубність і своєрідність його ціх. Відтак подати причини занепаду укр. письменства. Більшу увагу посвятити відродженню рідної літератури за часів Котляревського. Коротко обговорити розвій її аж до Шевченка.

Шевченкові посвятити пильнішу увагу. Вказати на його величезне значіння в розбудженню народу. Рівнобіжно з Шевченком обговорити ролю М. Шашкевича і Федьковича в Галичині й Буковині. При цьому треба обговорити, як відбилося в українській літературі змагання селянства до визволення з кріпацтва (Шевченко, Марко Вовчок, Куліш і т. д.) Значіння варварського указу з р. 1876. про заборону писання й печатання кни-

жок українською мовою. Ширше застановитися над М. Драгомановим і його значінням в політично-суспільному і громадянському рухові на Великій Україні і в Галичині. Обговорити його вплив на розвиток національно-суспільних поглядів серед українського громадянства та вплив на творчість Івана Франка, Павлика і и. Окремий виклад посвятити найновішому укр. письменству.

Не викладати теорій письменства та не вдаватися в критичний розбір поодиноких творів; не забавлятися впливами чужих літератур, а подати значіння нашого письменства в нашому національно-визвольному рухові. Належить підчеркнути відрубний характер української творчости. Важніші твори Шевченка, Марка Вовчка, Франка і др. треба самому прочитати козакам або поручити ці твори їм до читання в вільних хвилях.

Велике значіння в нашому, національному життю має народна творчість, а особливо одна її частина, — пісня.

Вона побідно видерлася з рук народних катів і одухотворювала наших поетів. Такою піснею може похвалитися хіба один тільки народ ще на світі, — це Сербі.

„Наша дума, наша пісня

Не вмре, не загине.

Ось де люде наша слава —

Слава України!“ — сказав Шевченко.

Один виклад треба посвятити українському мистецтву в минулім і теперішнім часі. Тут увійде церковне малярство, будова церкви в українському стилеві, новітнє малярство (Шевченко, Новаківський, Труш, Курилас, Івасюк, Ф. Красіцький, Кульчицька, Ждаха, Іванець і др.) різьба, гнуцьольські вироби, стиль в архітектурі та орнаментиці, вишивки, одежа, писанки, танець.

При спосібности належить представити значіння й розвиток нашого національного шкільництва.

Книжки по літературі, культурі, мистецтві та шкільництві:

— Т. Лансон: Метод в історії літератури. Київ 1919. — С. Ефремів: Історія укр. письменства, Київ 1917. — С. Ефремів: Коротка історія укр. письменства для школи, Київ 1918. — І. Франко: Нарис історії укр. літератури, Львів 1910. — Б. Лепкий: Начерк історії укр. письменства т. I. і II. Коломия 1909-12. — М. Возняк: Історія укр. літератури т. I., Львів 1920. — О. Огоновський: Історія укр. літератури, томів 4. Львів 1887. — 1894. — І. Застирець: Історія укр. нац. літератури, Львів 1920. — М. Евшан: Під прапором мистецтва, Київ 1910. — І. Франко: Молода Україна, Львів. — О. Грушевський: З сучасної укр. літератури, Київ 1918. — М. Грушевський: Нац.-культурний рух, Київ 1912. — В. Сімович: Огляд укр. письменства, — Б. Лепкий: Чим живе укр. письменство, Відень 1915.

— Б. Заклинський: Хто такий Т. Шевченко, Коломия 1919. — С. Петлюра: Незабутні, Київ 1918. — О. Барвінський: Історія укр. літератури I. і II. доба, Львів 1920. — І. Огієнко: Українська культура, Київ 1918. — В. Гнатюк: Укр. народна словесність — етнографія, Відень 1916. — Б. Заклинський: Історія укр. виховання (педагогії) ч. 1, Коломия 1919. — Гр. Виселенець: В школі наша будуччина, Винниця 1919. — З. Кузеля: З культурного життя України, Зальцведель 1918. — М. Залізняк: Оповідання з історії укр. землі ч. 1. і 2. — Школи на Україні, Женева 1880. В. Верниволя: Шкільна справа на Україні, календар „Розвага“, Фрайштадт 1916. — Свенціцький: Галицько-укр. церковне малярство, Львів 1914. — М. Голубець: Історія укр. мистецтва, Львів 1918. — Арх. Лушпінський: Відбудова знищених осель ч. I-III, Львів 1917. — Модзалевський: Національні риси укр. мистецтва, Чернігів 1918. — Щербаківський: Українське мистецтво, Відень. — Гр. Коваленко: Український стиль і укр. хата, Київ 1910. О. Кониський: Т. Г. Шевченко (4 части).

б) Історія українського народу.

Кожний знає шось сказати про свого батька й матір, про свою сімю. Та крім цього не повинні ми забувати про наших дідів, прадідів, про наших предків. Це нам розкаже історія. З їх життя багато науки й для нас. Ми знатимем, хто нам був приятель а хто ворог, з котрим народом маємо дружитися, а котрого берегтися. Історія це учителька життя. Побачимо, що все лихо наше скоїлося з цього, що ми не мали довший час своєї власної хати, рідної держави, що не були відповідно з'організовані або не вміли пошанувати волі.

В викладах належить вибирати найбільш цікаві моменти. Підчеркнути наше славянське походження, наш старий державний устрій і коротко представити цілу княжу добу. Докладніше треба обговорити повстання окремої, московської держави, якої населення складається з мішанини славянських і фінських племен. Згадати про відносини підчас татарського лихоліття, литовського періоду та польської неволі а задержатися на творенню козацтва і кровавих спробах утворити самостійну державу за час гетьманів. Кожному козакові мусить бути знана організація козацтва і його історичні завдання. Пригодиться тут переповісти історію боротьби української церкви з московською й навязати її до сьгоднішніх стремлень української церкви до автокефальности.

При кожній нагоді вказувати на історичні пісні й думи, які з того часу осталися до цих пір. Підчеркувати завзятість, хоробрість, лицарство визначних героїв козащини й виказувати їх хиби.

Кожний момент використати, щоби прирівняти його до су-

часних обставин та витягнути з цього науку. Визначні особи з історії, гетьманів, учених і др. показати усім на ілюстраціях.

Про те, як викладати історію України говорить др. І. Крип'якевич в „Письмі з Просьвіти“ р. 1912 ст. 299 і р. 1913 ст. 260. і Григорій в „Методиці початкового навчання рідної історії“ Київ 1918.

Жерела про історії України:

— М. Грушевський: Історія України, т. I — VIII Львів 1898, Київ 1916.
— М. Грушевський: Ілюстрована Історія України, Київ 1919. — М. Грушевський: Коротка історія України для вищих, почат. шк. Кам'янець 1919
— Др. Ст. Томашівський: Українська історія ч. I. Старинні і середні віки Львів 1919. — Др. І. Крип'якевич: Оповідання з історії України, Львів 1919.
— Григорій-Наш: Коротка історія України, Київ 1919. — Гн. Хоткевич: Історія України, Харків 1920. — М. Костомарів: Історія України в монографіях, перекл. Ол. Барвінського, Львів 1919. — Гр. Коваленко: Коротка історія України, Полтава 1919. — М. Аркас: Історія України з малюнками, 2 вид. Краків 1912. — Б. Барвінський: Звідки пішло імя Україна? Відень 1916.
— Михайла Драгоманів: Пропаший нас, Львів 1909. — Л. Цегельський: Русь-Україна а Московщина-Россія, Царгород 1916.

Незвичайно помічними средствами для науки рідної історії є історичні повісті й оповідання. Вони збільшують інтерес читача до історії та зворушають його душу. Геройські подвиги предків впливають на його відвагу й підбадьорують його. Додають йому віри в невірність народности і в побіду її слухних стремлень. Вчать його любови до славних подій минулого а наклонюють його до горячого працівництва в теперішности.

Спис історичних творів подаємо при розділі: „Бібліотека“.

в) Історія українського війська.

На Україні армію творив сам народ, щоби себе оборонити перед ворогами, що з усіх усюдів на його нападали й закидали петлю на його шию.

Тому не було на нашій землі ненависти населення до свого війська, як це було в інших народів Європи. Битий й мучений наш народ усе з радіщами приймав у свою хату козаків, які своєю кров'ю захищали його добро, волю й віру перед ворогами.

Це належить козакам вияснити, що українське козацтво, це було національне військо та, що цілий народ оплакував в думках зруйнування козачої твердині Запоріжської Січі, царицею Катериною II.

І сьогодні селянські маси України зрозуміли, що українське військо, це народне військо.

Усіх пройдисвітів женуть вони з України, а самі щораз більше вступають у ряди свого національного війська.

Військова література й підручники :

Байків: Підготовка війська до захисту батьківщини. Переклад і вступне слово. С. Петлюри Київ 1918. — Др. Крип'якевич: Історія українського війська. Відень 1916. — Союз Визв. України: Українські Січові Стрільці, Відень 1915. — М. Ірчан: Хто такі У. С. С.? 1919. — В. К.: Січові Стрільці, Львів 1920. — Др. О. Назарук: У. С. С. над Золотою Липою. Відень 1917. — Стрілецький календар, Львів 1917. — Правильник піхотинців, вид. С. С. Київ 1919. (2 вид.) — Муштровий статут для піхоти, з передмов. Гол. От. С. Петлюри, Кам'янець 1919. ц. 6 гривень. — О. Тисовський: Пласт, Львів 1913. — Статут внутрішньої служби, Вид. Ген. Штабу Кам'янець 1919. ц. 20 гривень. — Програм навчання молодих козаків піхоти, кінноти та артилерії, Кам'янець 1919.— Др. О. Назарук: З кривавого шляху У. С. С., Львів 1916. — Мобілізаційні закони і розпорядки. Львів 1915. — Д. Донцов: Похід Карла XII. на Україну, Львів 1917. — Др. О. Назарук: Слідами Українських Січових Стрільців, Львів 1916. — Др. О. Назарук: Українські Січові Стрільці в Карпатах, Відень 1915. — Ukrainische Legion. Відень 1917. Дохід на укр. інвалідів. — В. Целевич: Військові причинки — Права і обов'язки цивільного населення підчас війни. Вид. Сіського Господаря. Відень 1915. — Кіннозаводство, Київ 1918. — Справочна книга укр. армії й фльоти, Київ 1919. — Опис кріса. — Опис американського скоростріла (типу „Louis“) пор. Кобринського. — Переклад виразів з гарматного вираду. Вид. Пол. Шт. ЧУГА, Балта 1920. — Український летун. — Прикази до впорядку піхоти, заходом і накл. Д. С. В. С., Станіславів 1918. — Вістник Держ. Секр. Військ. Справ, Станіславів 1919. — Військовий Вістник, вид. Ген. Штабу ч. 1 — 6. Київ 1918. — Полк. Цівчинський: Який повинен бути укр. старшина, Кам'янець 1919. — Б. Гнатович: Правильник науки в метанні ручними гранатами, Відень 1919. — Ю. Левицький: Техніка у світовій війні, опис воєнних знарядів, Львів 1918. вид. „Просвіта“. — Закон про поступовання в штабових судах, Варшава 1920. — Ген. Пильніч: На пильну увагу укр. старшинам, Рівне 1919. — Керування батареєю. Вид. Ген. Штабу, Кам'янець 1919. ц. 7 гривень. — Дисциплінарний статут. Вид. Ген. Штабу У. А., Кам'янець 1919. — Муштровий статут для легкої пушкової й гавбічної артилерії, ч. 1. Навчання при гарматі, Кам'янець 1919. — А. Кашенко: Історія війська запорізьького, Катеринослав 1912.

Г) Географія України.

Треба постаратися, щоби кождий козак знав, в яких губерніях живе український народ збитою масою, де етнографічні межі його батьківщини й де ще живуть Українці. (Зелений Клин, Кавказ, Америка). Належить вистаратися о мапу (карту) України й зачинати науку від повіта, чи губернії, з якої походить більшість козаків. З науки географії дізнається козак, як широка, багата й гарна є його рідна земля. З географії повинен він дізнатися, кільки є всего українського люду, які ціхи з'єднують його в народ а відмежовують від інших. З грубшого треба повчити,

які є гори, ріки, моря на Україні, що зароджує плодівита українська почва а що криється під почвою, які є більші міста на Україні й історичні місцевости, які є багатства України й яка промисловість.

Заки перейдеться до обговорення економічної географії України, треба коротко ознайомити слухачів з головними засадами національної економії. Вони зрозуміють тоді потребу власної держави, яка стоятиме на сторожі національного багатства, попіратиме у своєму, власному заряді й інтересі розвиток і свободу в розвитку продуктивних чинників народнього господарства. Українська держава дбатиме, щоби найбільше продуктивна верства української людности, селянство, було найбільше спомагане державними коштами на поліпшення средств продукції, бо багате селянство буде найкращою запорукою помноження національного багатства. Вдоволене зі своєї держави селянство стане твердиною держави. Гріш, який селянство матиме до розпорядимости, причиниться в великій мірі до розвитку власної промисловости, опертої на кооперативних основах.

Після цього представляється козакам средства комунікації на Україні (шляхи в минулім і тепер, шосейні дороги й залізничні шляхи, сплавні ріки, море) і їх значіння у внутрішній і міжнародній торгівлі. Окремий виклад треба посвятити збіжєвій продукції на Україні, сировині, промисловості під сучасний мент і надіям на будуче. Вияснити, о скільки Україна є залежна від промислових центрів Європи й як цієї не вигідної залежности можна збутися. Виказати козакам на підставі статистичних записків, що Україна є здібна до самостійного, економічного життя. Побіч цього належить пояснити козакам господарське значіння українського пограничча. (Кубань, Крим, Дон і т. д.)

При викладах належить кермуватися увагами з книжки: С. Русова: Методика початкової Географії, Київ 1918.

Тут подаємо праці з географії України:

- Др. Ст. Рудницький: Географія України. Ч. I. (фізична) Київ 1910.
- " " " " " " II. антропогеографічна Львів, 1913.
- " " " Україна, наш рідний край, Львів, 1917.
- " " " Ukraina Land und Volk, Wien 1916.
- " " " Zur politischen Geographie der Ukraine. Wien 1916.

Л. Юркевич: Що таке Україна? Кам'янець 1918. — В. Ієринович: Географічна карта земель, де живуть Українці. — Остапенко: Економічна географія України, Київ 1920. — М. Порш: Україна в державнім бюджеті Росії, Київ 1918. — Левенко: Чому боремося за самостійну Україну? II. вид.

Штокгольм 1917. — Г. Гасенко: Статистично-географічна мапа України, Відень 1920. — Г. Гасенко: Світова мапа з розміщенням Українців по всьому світу, Відень 1920. — Г. Гасенко: Світовий мир на Україні, Відень 1920. — Воблий: Экономическая География Украинны, Київ 1918. — І. Фещенко-Чопівський: Природні багатства України. Ч. 1. і 2. Київ 1919. — В. Червінський: Корисні копалини України, Київ 1919. — І. Раковський: Расовість Українців, Календар „Просвіти“, Відень 1919. — Б. Заклинський (С. Я.): Опис рідного краю, Київ 1917 (3 видання). Б. Заклинський (С. Я.): Життя українського народу, Відень 1917 ч. 1. — Б. Заклинський (С. Я.): Життя українського народу ч. 2 і 3 Коломия „Покутський Вістник“ 1919. — Ром. Заклинський: Українські колонії, Камянець 1919. — Freytag: Мапа України, Відень 1919. — Стасюк: Економічні відносини України до Великої Росії і Польщі, Записки Укр. Наук. Т. в Києві т. VIII-IX. — Туган-Барановський: Політична економія. Київ 1919. — Якименко: Земельна справа на Україні, Петроград 1917.

г) Політичне становище України.

До великої війни українське питання незнане було ширшим кругам Європи. Що більше, — на самій Україні, гноблений царством, тинялось воно тільки на піддахах українських, голодуючих письменників або в домах кількадесяти старих, українських родин.

Підчас війни національна свідомість поширилася так сильно, що з вибухом революції в р. 1917 безіменна до цієї пори нація зажадала для себе слухних прав.

І з того часу українська справа стала одною з першорядних проблем міждержавної політики.

Обов'язком сотенного інструктора є поінформувати козаків про становище України в міждержавній політиці.

Під сучасний мент треба пояснити козакови наше становище до Поляків і Москалів загалом а до большевиків з окрема. Козак мусить зрозуміти, що програма русских комуністів є й була шкідлива для України з економічного боку, що нищить нашу гордість, нашу кооперацію і не вдовольє найширших мас українського населення, — селянства. Він мусить дізнатися, що большевики це московські імперіялісти, які не хочуть згодитися на самостійність України. Що вони насильно впроваджують московських, чужих народів комісарів. Козак повинен бути докладно повідомлений про історію і цілі української, національної й соціальної революції, про партійну політику на Україні та про її хиби. Повинен знати, для чого нам треба самостійної України, на що нам треба регулярної армії і своєї демократичної влади, котра правилаби державою згідно бажанням найширших верств населення.

В цім напрямі стануть сот. інструкторів в пригоді слідуючі книжки:

— П.: Для чого нас Українців кацапи більшовики звуть буржуями, Київ 1919. — Донцов: Міжнародне положення України й Росія, Київ 1918. — Саліковський: Чого домагаються Українці та інші народи Росії? Київ 1917. — „Нова Україна, Київ 1919. — Левенко: Чому ми хочемо самостійної України? Київ 1917.

2. Національне виховання.

Такий народ матимемо, який собі виховаєм. І таке військо.

Член Центральної Ради Рафес сказав на послідньому засіданню Центральної Ради: „Український народ великий числом, але малий організацією“. А все-ж таки організованости немає без освіти й національної свідомости, що веде до національної дисципліни. Ми мусимо вирвати наш народ з обіймів ночі а вивести його до сонця, щоби став господарем у своїй хаті, а не гнів в неволі!

Народ віддає нам своїх синів з вірою в нашу святу справу, з надією на кращу будучність. Ми даємо козакам зброю для оборони тіла. Та памятаймо, що ворог воює різними способами. Треба дати козакові зброю для його духа та таку трівалу, як залізний панцир, від якого відбиватимуться всі ворожі, затроєні стріли. Козак повинен знати, що щастя його тільки під синьо-жовтим прапором, що його воля тільки в У. Н. Р. Козацтво мусить бути того свідоме, що на його дивиться тепер вся Україна і виглядає, щоби визволив він її з біди.

Козацтво має памятати на слова М. Драгоманова: „Як хочемо добра Україні, памятаймо, що кожне слово, сказане не по українськи, кожна копійка видана не на українську справу, це видаток із української, народної скарбниці, який до неї ніколи не повернеться!..“ До цього можна додати від себе: „А кожна крапля крови, пролита не за Неньку-Україну, а за її ката, — це не тільки марно пропаща, але ще й помагає ворогови нищити Україну...“

Необхідно зазнайомити козаків з українською державною ідеєю. Вияснити значіння державних емблемів — прапора і гербу — як знаків скинутих кайданів. Полковий прапор, це святощі для козака, який не сміє попасти в руки ворогові.

Кожний козак повинен знати, хто є президентом У. Н. Р., а хто його Начальним Вождом. Він сам повинен дбати про це, щоби не було місця, в українській армії для ворога святої, української справи!

Завданням сотенного інструктора є провірити, чи всі козаки ма-

ють українську державну відзнаку „Тризуб“, чи всі знають що значить „Соборна, неподільна Україна“, з столицею Київом, з українським Чорним Морем, чи всі знають співати укр. національний гімн, чи всі зложили присягу на вірність У. Н. Р.

Помічні книжки:

М. Галущинський: Народна освіта й виховання народу. Методи і цілі Львів 1920. — Охримович: Розвиток укр. націон. думки. Київ 1918. — Залізняк: Нариси про національне питання, Київ 1918. — Левинський: Народність і держава Відень 1919. — Поміч учителєви в справі національного виховання учеників. Київ 1918. — Порадник діячам позашкільної освіти і дошкільного виховання. Київ 1918. — С. Русова: Позашкільна освіта й засоби її переведення, Київ 1919. — 10. Національних заповідів Українця, вид К. Е. Г. А. Жмеринка 1910. — Як виховати народ? „Стрілець“, Кам'янець 1919. — Б.: Катехізм Українця. 7 вид. Львів 1918. (270 тисяч прим.) — Право закладати товариства. Львів 1920. — Кареев: Самоосвіта ч. 1. і 2. Львів 1910, переклад М. Залізняка, накл. „Житя“.

3. Громадянське виховання козана.

Виклади по українознавству повинні козакам отворити очі на це, що вони Українці, що батьківський заповіт накладає на них обовязки і що вони родились на світі „не на те тільки, щоб панувать“, — як каже Шевченко. Звідси повинна плисти їх безмежна любов до Батьківщини й привязання до святощів, яким покланялися батьки й за що накладали буйними головами.

а) Плекання почуття обовязку громадянина у козаків.

З любови до батьківщини, впливають громадянські обовязки для козака, яких він повинен стати свідомим.

Національно освідомлений козак візьме на себе виконання цих обовязків з мотивів егоїстичних і альтруїстичних.

Перші можна поділити на 1) егоїстичні мотиви з матеріальним підкладом. Свідомий козак бачить в своїй армії запоруку свого добра і своєї сім'ї у своїй національній державі.

2) егоїстичні мотиви з моральним підкладом. Він сповнятиме обовязок супроти батьківщини ізза бажання здобути славу і внутрішнє задоволення по тій причині, — ізза почестей і признання його заслуг співгромадянами і командою. Крім того руководить ним почуття стида, яке не позволяє йому бути трусливим, коли інші йдуть відважно до бою.

Альтруїстичні мотиви пруть козака до саможертви з чистої любови й привязання до батьківщини. В його душі горить бажання прислужитися загальній справі, він почуває щастя в виконанні обовязку.

Завданням сот. інструктора є пізнати відповідно до індивідуальності, мотиви, якими козаки руководяться і відповідно до того повести їх навчання й виховання.

б) Вціплювання й розвивання громадянських чеснот.

Спосіб виконання і саме виконання обов'язку залежить в великій мірі від фізичної здібності людини і від моральних сил одиниці. Моральні сили одиниці, це її характер, її прикмети.

В козакові належить розвивати слідуючі добрі прикмети характеру:

1) Вірність ідеї і зложеній присязі У. Н. Р., 2) Постійність в переконаннях і постановах 3) почуття обов'язку, 4) безумовне підпорядкування своїй волі начальника, 5) відвага, 6) чесність і совісність, 7) честь і амбіція (з доброї сторони), 8) почуття дружби.

Вірність ідеї наказує козакові твердо стояти при прапорі самостійної У. Н. Р. Зложена присяга хоронитиме його перед зрадою. *Постійність* не дозволяє йому щотижня міняти ідеали й приневолює довести діло до кінця. *Почуття обов'язку і безумовне підпорядкування* накаже йому виконати безропотно всі прикази старших; *відвага* це мірило бойової й громадянської здібності козака. Чим відважніший козак, тим краще виконає він свій обов'язок. *Чесність і совісність* наказує йому стояти завжди на сторожі державного і приватного майна, хоронить не тільки його самого від злочину але й перешкаджає при козацькій охороні і другим робити шкоду. При виконанні обов'язків буде справедливий і не зловживе зброєю, яку він одержав для оборони землі і покритих нею. *Почуття честі і амбіції* хоронить козака перед дезерцією, трусістю і перед підлими поступками, приказує йому дбати за свій зовнішній вигляд, щоби не ходив обдертий і замузаний, щоби не віддавався п'янству та не робив сорому собі і армії. Він не буде спідлюватися, коли дістанеться в полон, не зраджуватиме своїх старшин і товаришів. Він буде заховуватися достойно, як це лицює українському козакові. *Почуття дружби*, вказує йому, що крім обов'язку супроти своєї вітчизни, має він обов'язок супроти товаришів зброї, яких ніколи і ніде не оставить в біді.

В тому напрямкові і після цих засад повинен виховувати козаків інструктор.

В) Прочі завдання сотенного інструктора.

І) Курс для неграмотних.

„В українській армії не повинно бути неграмотних!“
 Це нам девіз, а під ним криється велике завдання для сотенних інструкторів.

Коли нема в місці справжньої школи, вибирає сот. інструктор окрему кімнату, уставляє крісла, чи лави й закладає школу. Сотенний столяр зібе кілька дощок і помалює чорним лякером. Це буде таблиця. На окремих кусках паперу випише інструктор всі писані й друковані букви (кожду окремо) для вжитку учеників.

а

а

Навчання провадить в вільних від військових вправ хвилях. Коли неграмотних багато, тоді ділить їх на дві або й більше груп. Для них старається о звільнення від служби.

Шкільні прилади й підручники закупає; а) з фондів, які на це призначені для Нац.-Осв. Відділу, б) зі складок старшин, з концертів і пр., в) з заслуженини козаків. (Купувати найлучше у Львові, дім „Дністра“).

Як все готово, приступає інструктор до праці. Найкраще, коли знайдеться фаховий вчитель.

Кожний козак повинен мати свій власний буквар, щоби міг всю свою увагу звернути на те, що його вчиться. На фронті, де немає змоги роздобути букваря, вчення йде при помочи рухомої азбуки (карток з буквами). В ніякому разі не вільно за-недбувати вчення.

В кожному букварі є своя метода навчання і цієї методи треба придержуватися; тому треба на однім курсі однакових букварів. При навчанню йдеться від легких до тяжких річей. Від-ривні букви допоможуть при цім багато. Багато належить вправляти в читанню, щоби козаки звикли голосно й гладко читати.

З числення взяти початки: пізнавати числа та чотири головні ділання. (Наука рахунків I—IV; Арифметичний задачник).

Закінчення курсів зробити з промовами, співами; роздати шкільні свідоцтва, а на памятку українські книжочки.

Помічні книжки:

М. Гавришук: Методика рідної мови, Чернівці 1910. — М. Троцюк: Методика укр. мови, Вінниця 1919. — М. Дивосир: Методика рідної мови, Станіславів 1912. — Я. Чепига: Навчання грамоти по згуковому методу, Київ 1918. — Воронеж: Методика до Букваря „Ярина“, Київ (?) — Оп. Солтис: Буквар для самоуків, Львів 1918. 6. видання. — І. Чепига: Буквар

для дорослих, Київ-Відень, 1919. — Крушельницький, Попович, Лепкий: Буквар — з малюнками О. Кульчицької, Відень 1916. — Я. Чепига: Веселка. буквар, Київ 1919. — Богдан Заклинський: Український буквар, Володимир Вол. 1918. — А. Дубровський: Буквар, Станіславів, 1919. — С. Черкасенко: Початок, буквар, Відень 1919. — Воронець: „Ярина“ — буквар, Кам'янець 1918.

2) Праця й забава в читальні

Читальня складається по змозі з двох кімнат. В одній кімнаті можна примістити часописи, школу, бібліотеку, хор, театральний гурток; у другій кооперативну кантину, чи чайню. Читальню треба прибрати синьо-жовтими прапорами, гербом України, портретами чи бюстами Шевченка, Мазепи і т. п., а з нових: портрет президента У. Н. Республіки та Начального Вождя. Стіни умаїти ялиною, вишивками, стіл квітками. В читальні повинні знаходитися всі військові часописи й журнали, а крім цих і політичні.

В читальні відбуваються виклади, відчити, лекції, балачки, навчання хору або репетиції аматорських вистав. Тут інструкторів найкраще працювати, бо й козак тут найкраще себе почуває, а й трапляються тисячні нагоди до обговорювання й пояснення різних питань. При цій спосібності може сот. інструктор принагідно представити життя інших народів, дати початки других галузів знання, як астрономії, медицини і пр.

Для урізноманітнення життя можна урядити в читальні вечері сміху з деклямаціями, монольогами, співами і т. п. При читальні легонько можна оснувати чайню, а дохід з'ужити на закупню книжок і часописів. Не зашкодить держати для вжитку читальників шахмати, доміно, „подорож по світі“, і пр. Забава в гроші заборонена!

На столі постійно повинні знаходитися „Кобзар“, Календар, співаник та збірник жартів.

Книжки для потреб „Читальні“:

Паночіні: Скалки життя, Київ 1918. — Богданко: Під прапором свободи, Скрантон 1912. — О. Коваленко: Розвага, I. і II. ч. Київ. — Ковальчук: Ясна зброя, декляматор. Київ 1919. — Франко: Акорди, вибір поезій, Львів. — О. Коваленко; Українська муза, Київ. — Ст. Руданський, твори I. II. Львів 1914. — І. Франко: Коваль Бассім. Львів 1901, Абу-Казимові капці, Львів 1918, Лис Микита, Київ 1918, Пригоди Дон Кіхота, Львів. — Гумористична бібліотека ч. 1—3, Львів. — Гумористична бібліотека ч. 1—3, Київ. — Дотепи і жарти, Львів, вид. Просвіти. — Чорноморські витребеньки. — Нечуй: Через що баба Параска богомолкою стала? — Річники „Комара“, Львів. — Маковей: Гуморески. — Стороженко: Гумористичні оповідання. — Грінченко: Веселий оповідач, Київ. — Грінченко: Народні

казки, Київ 1918. — В. Гнатюк: Народні казки, Львів 1917. — І. Боберський: Забави і гри рухові, ч. I і II. Львів 1914. — Д-О.: Домашні й товариські ігри й забави, Львів 1918. — Колесо — ворожка (кидання зерна), Київ 1917. — Збірка монологів. — Перший й другий між сміху.

3) Бібліотена.

Книги — морська глибина.
Хто в них пірне аж до дна,
Той хоч і труду мав досить,
Дивнії перли виносить. (І. Франко).

Всі книжки, писані українською мовою, звуться разом українським письменством або літературою. Літературу ділимо на твори красного письменства і на научні твори.

Бібліотека або книгозбірня — се збір книжок. Книгозбірня Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові має 50.000 книжок. Найбільша наша бібліотека, це Укр. Національна Книгозбірня у Києві. Вона має 300.000 томів.

В сотенній книгозбірні повинно бути принайменше 100 книжок. Та зате мусять це бути самі вибрані твори, так, щоби козак найшов в них і знання і забаву.

Як вести бібліотеку? До цього є підручники:

Ю. Меженко: Бібліотечна, децимальна система. Київ 1918. Для менших бібліотек є вказівки в книжці Івана Герасимовича: Підручник для ведення шкільної канцелярії. Чернівці 1910, та в Письмі з Просвіти 1908—1914.

В бібліотеці повинен бути список (катальог) книжок після цього зразку:

Список книжок.

Число	Автор	Заголовок	Місце й рік видання	Сторін	Ціна	Замітка
1.	Іван Свенцицький	Основи науки про укр. мову	Т-во „Час“ Київ, 1917.	72	3-20 грнв	неоправлена

Цей список подається кожному позичаючому.

Коли він книжку вибрав вписується його й книжку в сліду-ючу книгу:

Книга позичаючих.

Число	Ранг	Ім'я і назва позичаючого	Частини	Позичив книжку			Коли		Замітка
				Ч.	Автор	Заголовок	позичив	віддав	
1.	Козак	Андрій Маланич	3 сот. I Бригада	54	Федів і Злото-полець	Син України	3/I 920	17/II 920	

Адреси більших українських книгарень (декотрі з них мають готові каталоги своїх книжок):

Київ — Володимирська, — Книгарня „Час“ — „Дніпросоюз“ — „Дзвін“ — „Освіта“ —; Безаківська 8 „Книгоспілка“ —; Фундуклеївська вул. 12.: „Вернигора“ —; Бесарабка 2.: „Українська Школа“. **Львів**: Ринок 10, Книгарня Наук. Тов. ім. Шевченка. — **Одеса**: Книг. „Діло“, Преображенська 11. — **Харків**: Петрівський пров. 18. „Дзвін“; — **Станіславів**: Українська книгарня; — **Відень**, VII. Lederergasse 20 T. 5. Kunstverlag „Uмна“. — **Чернівці**, Книг. Когута й Равха. **Катеринодар**: Укр. Книг., Катерининська 34. — **Катеринослав**: „Книгарня Лозинської“, Проспект.; Книг. „Слово“, Поліцейська 36. — **Полтава**: „Укр. Книг.“ Гост. „Европа“; Книг. Маркевича, Бульв. Котляревськ. — **Житомир**: Книгарня Совинського. — **Петроград**: „Укр. Книг.“ Большой Просп. 1. — **Миколаїв**: Книг. „Просвіти“, Моск. 3. — **Перемишль**: „Нар. Базар“, Костюшки.

Взірцева бібліотека.*) Вибір кращих книжок, що до тепер появилися в друку. При доповнюванні треба слідкувати за рецензіями й бібліографією по часописях і журналах.

1. *Поезія*. Котляревський: Енеїда. — Т. Шевченко; кобзар. — В. Шурат: Історичні пісні. — Олесь: З чужини; Поезії II. — І. Франко: Панські жарти, Мойсей, З вершин і низин, Давне й нове. — Федькович: Вибір поезій. — Грінченко: Книга віршів, Зернятка. — М. Підгірянка: Поезії. — Лепкий: Тим, що упали. — Глібів: Нар. байки.

2. *Історичні повісті й оповідання*. А. Кащенко: Отаман Сірко, Зруйноване гніздо, Два побратими, Під Корсунем, У запалі боротьби. — О. Назарук: Ярослав Осмомисл, Огні срібної землі, Морозенко. — І. Франко: Захар Беркут. — О. Стороженко: Марко Проклятий. — Гоголь: Тарас Бульба. — Костомарів: Чернигівка. — Іван Левицький Нечуй: Микола Джеря, Запорожці. — П. Куліш: Оріся. — О. Маковей: Ярошенко. — Рогова: Син гетьмана. — Опільський: Іду на вас!, В царстві золотої свободи. — А. Чайковський: За сестрою, Віддячився, Козача пімста, Два побратими. — Т. Шекерик: На дні озера. — М. Вовчок: Маруся. — М. Старицький: Хмельницький, Облога Буші. — Гребінка: Чайковський. — М. Грушевський: Хмельницький в Переяславі. — І. Федів і В. Злотополец: Син України (укр. Робінзон). — Богданко: Войнаровський на Сибірі. — Францоз: Боротьба за право. — Грінченко: Олеся. — О. Островський: Жовті Води, В Батурині.

3. *Драматичні твори*. Тобілевич: Чумаки, Сава Чалий, Бурлака, Над Дніпром. — Васильченко: Куди вітер віє? — Грінченко: Степовий гість. — Кропивницький: Невольник. — Черкасенко: Про що тирса шелестіла. — Старицька-Черняхівська: Гетьман Дорошенко. — Ів. Франко: Сон князя Святослава, Учитель. — В. Пачовський: Сонце Руїни, Сон української ночі, Малий Святослав Хоробрий. — М. Підгірянка: Сон на могилах. — Віра Лебедова: Вінок на могилу Шевченка. — В. Макогоненко: В суді — і пр.

4. *Національно-виховуючі твори*: Грінченко: Соняшний промінь, На розпутті. — І. Франко: Великий шум, На дні, Сім казок, До світла. — П. Мирний: Хіба ревуть воли? Лихі люди. — Нечуй-Левицький: Причепи, Хмари, Над Чорним Морем. — Свидницький: Люборадські. — Д. Лукіяно-

*) Тут належать твори подані на ст. 24. і 25.

вич: За Кадильну. — В. Винниченко: Дим. — Коцюбінський: Хо., — Крушельницький: Рубають ліс. — Ярошинська: Перекинчики. — Н. Кобринська: Виборець, Дух часу. — Мартович: Хитрий Панько, Війт, Смертельна справа. — Яцків: Казка про перстін, Чотки. — Стефаник: Синя книжочка. — А. Чайківський: Своїми силами — і пр.

4. Хор.

Наша пісня відіграла першу роль в мирній і оружній боротьбі за збереження нашої нації. Побутові, любовні пісні — це тиха іділля на скрізь українського села, — історичні думи і пісні, це традиція, неначе підпольний агітатор, національний революціонер. Є легенда, що вмираюча козацька воля останній свій віддих заховала в бандурі одного січового старця. Для ворогів Самостійної України це бандура — невидимка, для українського люду в ній заховані предивні пісні, які заграють у побідний час народної волі.

Завданням сот. інструкторів є навчити козаків співати патріотичні пісні й історичні думи. Пісня розважить козака, підбадьорить його, порве до бою, навчить кохати все рідне. Обовязково кождий козак мусить вміти співати гимн: „Ще не вмерла Україна“. Спершу треба вивчити пісень на память.

При цій спосібности можна розказати козакам про значіння й красу української пісні та про „Українську Державну Капелю“.

Пісні, яких козак повинен навчитися :

1. Ще не вмерла Україна. 2. Заповіт. 3. Не пора. 4. Боже великий, єдиний. 5. Ми гайдамаки. 6. Гей на горі там женці жнуть. 7. Ой видно село. 8. Гей там на горі Січ іде. 9. Гей не дивуйтеся. 10. Гей нам браття до зброї. 11. Ой у лузі червона калина. 12. Наш отаман Гамалія. 13. Повставали козаченьки. 14. Розвивайся ти високий дубе. 15. Коли Україна борбу розпочала.

Співаники та ноти :

Наша дума, співаник. Львів. — Стрілецьким шляхом. Січовий співаник. Відень 1916. — Шкільний співаник. Стеценко. вид. Вернигора. Київ 1918. кн. I. і II. — Сім пісень: Співаник жовніра. Відень 1914. — З. Мурський: Збірник революційних пісень з нотами: „Під України єднаймось прапор“. Одеса 1917. — Д. Січинський: Ще не вмерла Україна (пісні з нотами) Станіславів 1915. — Ніщинський: Вечерниці. — Колесса: Наша дума, з нотами. — Бандурист, збірник квартетів I. і II. — М. Лисенко: Збірник укр. нар. пісень. Київ. — О. Кошиць Збірник укр. пісень. Київ. — К. Стеценко: Укр. колядки й щедрівки для хору. Київ. — Фесенко: Укр. співаник Одеса I. II. III. — Ніжанківський: Співаник з нотами. Вид. Спілка Львів. — Колесса: Ритміка укр. народних пісень. — І. Юцишин: Гагілки для школи, Львів. — Навроцький-Воробкевич: Шкільний співаник. Львів. — Укр. колядки. II. вид. Відень 1915. — Ще не вмерла Україна. Вид. культ. Ради Відень 1915. — 300 укр. найкращих пісень. — К. Стеценко: Наука нотного співу. Київ 1918. — К. Стеценко. Заповіт. — М. Гайворонський: Вязанка

стрілецьких пісень Відень 1917. — Васильченко: Шануймо рідну пісню. — М. Гайворонський: Стрілецький похід. Львів 1916. — Ковацький співаник. 30 патр. пісень. Ланьцут 1920. — О. Пилькевич і Б. Левицький: Військовий співаник. 60 найкращих пісень.

5. Уладжування національних свят.

В річниці важніших подій в нашій історії повинен інструктор виготовити відповідний реферат, вивчити козаків яких віршів для деклямації і т. др. При таких нагодах свідоміші й здібніші козаки повинні приготувати свої оригінальні праці, бо це збільшує інтерес у других козаків.

Обовязково належить відсвяткувати день 10. березня (п. н. ст.) як свято в честь Т. Шевченка, день 22. січня як річниця проголошення незалежної Української, Народної Республіки, 10. липня як сумна річниця битви під Полтавою. (Історичний календар поданий в календарі „Просвіта“ р. 1920). Крім того кожне місце, де стоїть сотня, має своє історичне минуле (н. пр. Умань, Канів, Олександрівськ і т. и.) яке належить теж спомянути.

6. Научні прогульки.

Коли місце постою сотні є недалеко від історичної місцевости, з котрою звязані історичні переживання народу, або пам'ятники культури, треба скористати з цієї нагоди. В вільну від вправ або муштри пору, в неділю або свято, повинен інструктор зібрати охочих на прогульку а по дорозі пояснити їм значіння місцевости і пам'ятника. При звиджуванню музеїв та архівів одержує козак незвичайно корисний, душевний корм. Пам'ятники старини приучують з пошаною глядіти на наше минуле, цінити історію свого народу, його терпіння й дні щастя.

Спільна праця сотенних інструкторів в куріні.

Звичайно один інструктор не може відповісти всім вимогам; в однім ділі він знаменито себе почуває, в другому може йому не доставати відповідного знання. Зарадити лихові можна тільки цим способом, що інструктори одного куріня або й полку, зберуться на нараду, щоби обговорити й обробити плян навчання й взаємної виручки.

III.

Практичний poradnik для сот. інструкторів.

1. Як пишеться хроніку?

Кожний освітній відділ, більший, чи менший, мусить вести

свою хроніку. Там вписує інструктор, або хто охочий все, що діється в бригаді, куріневі, сотні. Буде це теж перегляд освітньої праці.

З цієї війни маємо вже кілька таких хронік, н. пр. Хроніка комісаріату У. С. С. у Володимирі на Волині 1916—1917, ведена під проводом чет. Миколи Саєвича.

В хроніку належить вписувати звіти з прочитаних лекцій і рефератів, переживання й цікавіші епізоди частин й поодиноких членів, погляди на сучасні, політичні обставини й події, замітки про приїзд визначніших осіб до частини, звіти з важніших нарад старшин і освітнього відділу і т. и.

В хроніку вписується й важніші документи та вліплюється світлина, що мають звязок з описуваним в хроніці матеріалом.

Що зберігається в архіві?

Архів закладається звичайно при бібліотеці, при Пресовій Кватирі, або може заложити собі його й поодиноким людина.

Тут в теці треба заховати усі прочитані часописи, відозви, брошури та всякі акти, чи документи і світлина (фотографії). Зберігатимуться тут усі записи та спомини з Пресової Кватири, збірки воєнних пісень і ин. Всі збирані матеріяли вписується в книгу за чергою. Належить збирати так цілі річники часописів як також і поодинокі часописи. Кожда часопись має й свою бібліографічну вартість, хоч вже втратила вартість одноднівки. Історик української війни найде в них поміщені всі звіти з фронту та ріжні дописи козаків та старшин. Вже тепер шукається за ріжними річниками часописів а їх немає. В супокійні часи збирають усякі друки всі архіви: академічні, університетські, музейні а й поодинокі збирачів. А в часі війни — чи се можливе? От примір: десь в Умані видали повстанці відозву до громадян і розліпили по місті. Опісля прийшли большевики і вони видали розпорядок. За місяць прийшли „Петлюрці“ — Уряд У. Н. Р. і видали „Наказ“ і т. д. Чи журиться хтонебудь, щоб те все зібрати? А це все — то воєнні свідки, які в мирнім часі послужать як документи проти теревень ворожих істориків, котрі будуть старатися наш рух оплюгавити. Збірку належить складати по можливості в 10 примірниках. За одною відозвою будуть питати в мирнім часі всякі університети і бібліотеки свої й заграничні. З відкіля-ж їх тоді набереться, коли тепер не збережеться. При спосібности можна передати в переховок до якоїсь поважної бібліотеки, щоби збірка не пропала в воєнній хуртовині.

З відозв й видань своєї частини треба посилати по 5 примірників: 1) В архів Міністерства Військових Справ, 2) в Укр. Нац. Бібліотеку в Києві, 3) в Наук. Тов. ім. Шевченка у Львові вул. Чарнецького 24, 4) в бібліотеки університетів в Кам'янці, Києві, Харкові і пр.

Наколи інструктор є світлицем і має апарат, повинен старанно переховувати всі склянні кліші. По одній відбитці шле в редакцію ілюстрованої часописи в Міністерство Війни та в Національний Музей. (Київ, Львів).

Военного Музея у нас не має на Україні. Український Воєнний Музей є на чужині, в Відні. В такий В. Музей збирається все: мундір війська У. Н. Р. — всіх родів, кроїв та змін, відзнаки, ґузики, прапори, воєнні трофеї, видавництва листівок, книжок, наказів, світлин (фотографій), стрілецька переписка, спомини, дневники, части стрілен, гроші, поштові значки і т. др.

3. Допомога Пресовій Кватирі.

Пресова Кватира закладається при більшій частині. Співробітництво інструкторів є тут дуже бажане.

Пресова Кватира має задачу: 1) записувати від козаків оповідання й воєнні спомини, збирати дневники в архіві; 2) писати звідомлення зі свого фронту для користування преси; 3) удержувати архів; 4) удержувати світличні (фотографічні ателіє), 5) воєнний музей, 6) писати історію української визвольної боротьби; 7) видавати воєнні оповідання, описи й др.; 8) редагувати полеву часопись, 9) вести хроніку відділу.

Вказівки в цій праці можна найти в книжках:

Ів. Кривецький: Українська мемуаристика. Кам'янець 1919. — Ів. Кривецький і Др. О. Назарук: Як писати мемуари? Кам'янець 1919.

5. Як належить писати дописи до часописів?

Допись повинна бути коротка й зрозуміла. Строго держатися теми й не забирати місця непотрібною балачкою. Точно треба подавати місцевости, в яких подія склалася, день, місяць і рік.

Пишеться тільки на одній стороні листа. На боці оставляється вільне місце на поля. Писати виразно, читким почерком, особливо-ж, коли подається імена, прізвища й назви.

Дописувач повинен подати редакції своє ім'я й прізвище та свою сталу адресу. Під дописом підписує себе самого повним іменем, початковими буквами, або псевдонімом. Що се псевдонім автора а не його прізвище треба редакції окремо написати.

Коли хочеться мати рукопись з поворотом, треба це виразно зазначити. Та се дотичить тільки великих рукописів.

Післяслово.

Дуже потрібно було такої книжки, це признасть нам кождий. Складена вона нашвидко, серед військового життя, серед тяжких обставин, тільки на основі досвіду.

Відсутність відповідної, підручної бібліотеки не дозволив авторам використати всего потрібного матеріалу і жерел, які в такій праці є конечні. До друку готується 8-тижневний плян національно-освітньої праці і ряд конспектів з намічених у цій книжці областей українознавства.

Усім, хто бажає, щоби друге видання цієї книжки вийшло краще, прохають автори присилати замітки, перевірені досвідом, та нові спостереження при нац.-освітній праці для з'ужиткування їх на користь України. (На адресу Укр. Збірної Станиці в Ланьцуті).

Ланьцут, 9. VIII. 1920 р.

Видавництво.

Нак. ч. 96.

НАКАЗ

Головної Управи Війська Української
Народної Республіки.

Ч. 96.

25. травня 1920 року.

(По Головній Управі Генерального Штабу).

Оголошую для керування затвердженні п. Головним Отаманом 9-го травня 1920 року „Положення про організацію Національно-Освітньої праці в частинах армії У. Н. Р. і „штат Культурно-Освітньої організації в складі дивізії чи запасової бригади“.

ДОДАТОК: Положення і штат.

Підписав: Військовий Міністр.
Генерального Штабу, Полковник
Сальський. З оригіналом згідно:
Начальник Наказно-Персонального
Відділу Підполковник Якубовський.

ЗАТВЕРДЖУЮ.
Головний Отаман Війська
У. Н. Р. ПЕТЛЮРА
9. травня 1920 р.

Додаток ч. 1 до
нак. Голов. Управи
військ У. Н. Р. під
25 травня 1920 року
під ч. 96.

ПОЛОЖЕННЯ

про організацію Національно-освітньої праці в частинах армії У. Н. Р.

І. ВИКОНАВЧІ ОРГАНИ:

В кожній дивізії (запасовій бригаді)
утворюється культурно-освітній

відділ згідно подаваним штатам.
В кожній сотні (батареї) сотенній
(або батарейній) старшина є ін-
структор національно - освітньої
справи.

II. ОБСЯГ ДІЯЛЬНОСТІ:

Дивізійний культурно - освітній
відділ має на меті:

- 1) бути посередником між культурно-освітнім відділом Військового Міністерства а її частинами;
- 2) стежити, щоб інструктори по частинах (сотнях) додержувались прийнятої системи виховування і викладання;
- 3) керувати черговуванням частин в справі технічного одержання від культурно-освітнього відділу Військового Міністерства записів, книжок і підручників; виясувати потреби частин що до їх освіти і вжити заходів для задоволення їх;
- 4) організує національно-освітню справу в дивізії (бригаді) і за працю цю несе відповідальність, як перед культурно-освітнім відділом Військового Міністерства так і перед начальником дивізії (бригади);
- 5) Дає інформації населенню і одержує взаємно від нього.
- 6) Вживає заходів аби підготувати населення до вступу до війська;
- 7) Допомогає постачанню війська

і населення прифронтових і поза-
фронтових місцевостей літерату-
рою;

8) Популяризує ідею мобілізації серед населення.

III. ОБОВ'ЯЗКИ СЛУЖБОВЦІВ:

А) Начальника Відділу :

1) Направляє діяльність всього відділу;

2) Контролює працю інструкторів-організаторів національно освітньої справи і сотенних інструкторів;

3) Робить доповіді Начальнику дивізії (бригади) про працю відділу і про настрій і напрям в частинах дивізії і серед населення;

4) Дав повідомлення до культурно-освітнього відділу Військового Міністерства про стан культурно-освітньої праці серед частин дивізії і наслідки її.

5) Одержує вказівки і технічну допомогу від культурно-освітнього відділу Головної Управи Генерального Штабу.

Б) І-й інструктор-організатор Національно-освітніх справ.

1) Стежити за енергійним провадженням навчання в сотнях;

2) Оповіщує лекції;

3) Стежити за виконанням сотеними інструкторами всіх інструкцій і вказівок що одержані від культурно-освітнього відділу ГУГШ.;

4) Скликає сотенних інструкторів під своїм головуванням;

5) Улаштовує дівізійну книго-збірню;

б) Вживає заходів для улаштування дівізійного хору;

7) Дбає про утворення театральних гуртків і про підготовку кадра козаків інструкторів національно-освітньої справи;

8) Дбає про безпосередні зносини з Центром (культурно-освітнім відділом ГУШГ), улаштовуючи посилку кур'єрів за літературою;

9) Дбає про постачання козаків літературою, яка одержується від культурно-освітнього відділу ГУГШ.

10) Улаштовує в сотнях вистави, концерти і лекції;

11) Дбає про провадження національних струментів в осередок війська;

В) 2-й і 3-й інструктори національно-освітніх справ.

1) Проводить інформаційно-агітаційну працю серед населення;

2) Дбають про підготовку населення до вступу в українське військо

3) Одержують відомості про настрій населення і дбають про постачання його відповідною літературою;

2-й інструктор-організатор працює серед фронтового населення, а 3-й прифронтового.

Г) Сотенні старшини-інструктори національно-освітніх справ.

1) Відповідають за національно-освітню діяльність в сотні, як перед командіром сотні, так і перед дивізійним інструктором організатором культурно-освітніх справ;

2) Роблять доповіді про хід праці командіру сотні і 1-му інструктору організатору;

3) Проводять навчання козаків історії й географії України, економіки і статистики, а також українського письменства;

4) Вибирають по докладі командіру сотні нз технічну допомогу собі більш письменних та свідомих козаків;

5) Дбають про навчання козаків українських пісень;

б) Інформують козаків про стан сучасного менту;

7) Дбають про виховання у козака національного почуття, почуття обов'язку й патріотизму;

8) Взагалі відповідають за на-
стрій і напрям козаків сотні.

Підписали: Військовий Міністр, Генеральн. Штабу, полковник Сальський, начальник законодавчої управи, хорунжий Лоба-Лобів, з оригіналом згідно: Начальник наказно-персонального відділу, полковник Якубовський.